Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi /Journal of Turkish Social Sciences Research
Ekim 2017 Cilt: 2 Sayı: 2
Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Gaziantep

SURİYE AYAKLANMASINA 15 TEMMUZ PENCERESİNDEN BAKMAK

Doç. Dr. Emel TOPCU
Hasan Kalyoncu Üniversitesi
emeltopcu2007@gmail.com

ÖZ: Komşu iki ülke olan Suriye ve Türkiye, ortak tarihe sahip olmanın yanında, ülkelerinde yaşanan rejim müdahaleleri bakımından da benzerlikler göstermektedir. Suriye, 1946 yılında bağımsızlığına kavuştuktan, Hafiz Esad'ın 1970 yılında yaptığı darbeye kadar, her bir buçuk yılda bir darbe yaşamıştır. Darbe yönetimleri dolayısı ile ülke hiçbir zaman cumhuri ya da demokratik esaslara dayalı yönetim imkânı bulamamıştır. Buna karşın Türkiye'de, 1923 yılında Cumhuriyet yönetimine geçilmiş; ama ülke 1946 yılına kadar tek parti ile yönetilmiştir. 1946 yılında Suriye daha yeni bağımsızlığına kavuşurken, Türkiye çok partili demokratik sisteme geçmiştir. 1960 yılından itibaren Türkiye'de de hemen her on yılda bir askeri darbeler yaşanmıştır. Darbeler ve diktatör yönetimler dolayısı ile bunalan Suriye'de, 2011 yılında halkın yönetime karşı demokrasi talepleri ile başlattığı ayaklanmalar, kısa sürede silahlı direniş haline dönüşmüş ve böylece Suriye vekâlet savaşlarının yaşandığı bir ülke haline gelmiştir. Türkiye'de ise 15 Temmuz 2016 yılında askeriye içinde bir grubun darbe ile yönetimi ele geçirmek istemesine halk, aynı gece sokağa çıkıp direnerek karşı koymuş, o gece nokta atışı yaparak seçilmiş hükümetinin yanında durup, darbe girişimini püskürtmüştür. Karşılaştırmalı çalışmalar olayların daha iyi anlaşılmasını sağlar. Bu yüzden bu makalede, Suriye ayaklanmasını daha iyi anlayabilmek adına, Türkiye'deki 15 Temmuz demokrasi direnci, her iki ülkenin kuruluşundan bu yana geçirdiği siyasi tarih bağlamında, İbn-i Haldun'un *Asabiyyet* kavramı çerçevesinde karşılaştırılarak analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Suriye Ayaklanması, 15 Temmuz, Darbe, Demokrasi, Asabiyyet Kavramı

APPROACHING THE SYRIAN UPRISING IN REGARDS TO THE 15 JULY FAILED COUP ATTEMPT

ABSTRACT: Neighboring two countries Syria and Turkey, besides having common history, they also have similarities in terms of confronting often military interventions to their regimes. Syria has experienced coups almost in every one and half year from 1946, in which Syria gained independence, until Hafez al-Assad seized power in a coup in 1970. Because of all these coup attempts the country had never a chance being ruled according to the Democratic or Republican fundemantals. However, in Turkey, the Republic was offically established in 1923, but the country was ruled by a single party until 1946. As Syria was newly gaining its independences in 1946, Turkey became a multiparty Democratic system. Unfortunately after 1960 Turkey also started to confront military coups almost in every ten years. Being overwhelmed because of coups and dictatorial governments, an uprising by the Syrian people with Democratic demands from the government in 2011, turned into an armed resistance and thus became a Proxy war country. On the other hand, in Turkey during the night in, July 15, 2016, people came to the street, stood next to the elected government and with a point shot, repelled the military coup attempt, tried by a certain group in the military, which wanted to seize power through a coup. Comparative studies provide a beter understanding of events. So in this article, in order to beter understand the Syrian upprising, we make a comperative analysis with the July 15 democracy uprising in Turkey, in the context of political history of both countries by using the tool of the consept of Assabiyya from Ibn Khaldun.

Keywords: Syrian Uprising, July 15, Coup, Democracy, Assabiyya Concept

1. GİRİŞ

Muaviye Siyesna Şubat 2011 de, Suriye'nin Deraa kentinde okul duvarına, Tunus ve Mısır'da olanlardan da etkilenerek, "Sıra sende Doktor (Beşar Esad)" diye yazar. O zaman 14 yaşında olan bu çocuk, ertesi sabah saat dörtte, diğer iki arkadaşı ile birlikte evlerinden alınarak tutuklanır ve nereye götürüldükleri aileler tarafından bile bilinmez. Bu olayla tetiklenen ayaklanmada, aileler çocuklarını almak için mücadele ederken, askerlerden "siz o çocukları unutun" cevabını alırlar. Bunun üzerine halk, rejime karşı sivil direnme başlatır ve bu direnç, hızını kesmeden kısa zamanda dalga dalga bütün Suriye'ye yayılır. Çocukları almak için başlayan ve daha sonra demokrasi ve özgürlük talepleri ile şekillenen bu direnç, başarılı olamadığı gibi, yüz binlerce ölü, yaralı, yerlerinden yurtlarından edilmiş milyonlarca insan ve yerle bir olmuş bir ülke haline gelmiş topraklarda vekâlet savaşlarına dönüşmüş olarak hala devam etmektedir.

Bu savaş bütün vahşeti ile devam ederken, Türkiye'de de 15 Temmuz 2016'da demokratik olarak seçilmiş hükümeti devirmekiçin bir darbe girişimi yaşanmış ve halk, demokrasi adına sokaklara dökülüp darbeyi bir gecede durdurmuştur. Bu makalede -her iki olay, çıkış noktası ve gelişimi bakımından her ne kadar çok fazla benzerlik göstermese de-en az benzerlik üzerinden hareketle, iki komşu ülkedeki halkın, silahlı güçlere karşı direnci arasında karşılaştırma yapılacaktır. Bu bağlamda iki ülkenin durumundaki benzerlik; halkın demokrasi ve özgürlük adına, silahlı güçlere karşı direnmesi olarak tespit edilmiştir. Çalışmanın amacı, bu benzerlikten hareketle, bu iki halkın, demokrasi ve özgürlük adına, silahlı güçlere karşı direnişleri, neden Türkiye'de başarılı olmuş, ama Suriye'de bir ülkenin felaketine yol açmıştır, sorusuna cevap bulmaya çalışmaktır.

Soruyu analiz etmek üzere her iki ülkedeki tarihi (siyasi) gelişimler karşılaştırmalı olarak ele alınırken, toplumların neden farklı davranışlar gösterdiğini anlamak adına da İbn-i Haldun'un Asabiyyet kavramından yararlanılacaktır.

2. ASABİYYET KAVRAMI

İbn-i Haldun 14. Yy'da kuzey Afrika'da yaşamış bir Müslüman düşünürdür. Toplumları anlamak adına yaptığı çalışmalar ona, sosyoloji ilminin öncüsü olma özelliğini kazandırmıştır. İbn-i Haldun, aslında birçok alanda yeni metod ve düşünceler ortaya atarak, bilime öncülük etmiştir. İbn-i Haldun yeni bir bilim kurmuş ve bunu İlm-ül Ümran olarak adlandırmıştır. Bu düşüncelerini Mukaddime adlı eserinde, İlm-ül Ümran'ın, sosyal kaide ve kanunları, kavimlerin, ülke ve asırların hallerini anlamaya çalışırken, olayların cereyanlarının değişmekte olduğunu, bu değişimlerin tesirlerini anlamaya, sebeplerini bilmeye ve illetlerini incelemeye yönelik bir ilim olduğunu anlatırken, aslında bunun bir nevi siyaset teorisi olduğunun ipuçlarını da vermektedir (Hassan, 2010, 170).

Bu çerçevede, toplumları bir arada tutan şey nedir, sorusuna cevap olarak geliştirdiği Asabiyyet; toplumsal birliği oluşturan ve onu sürdüren bağlara verilen kavram olarak ortaya çıkmaktadır. İbn-i Haldun, dinamik, değişim üzerine kurulu bir siyaset felsefesi geliştirmiş, ve bu değişimi de Asabiyyet kavramı üzerine oturtmuştur. İbn-i Haldun'a göre zamanın değişmesi ile insanların ve toplumların tabiatı değişmekte ve bu değişim şehirlerin yapılarını ve devletlerin dinamiklerini de değiştirmektedir. Toplumları bir arada tutan unsurlar olarak tarif edebileceğimiz Asabiyet kavramı, nesebe bağlı olabileceği gibi, sebebe bağlı da olabilecektir. Yani toplumlar nesep bağı ile bir arada durduğu gibi nesep bağı olmadan belirli bir sebep, amaç, ya da ortak değerler çerçevesinde de bir arada olabilir. Toplumları bir arada tutan unsurlar üzerinde çalışmak, İbn-i Haldun'la başlamış ve daha sonra bir çok düşünür bu alanda çalışmalar yapmıştır. Mesela Hegel'in "Volksgeist" (halk bilinci, halk ruhu) kavramı da Asabiyet kavramı ile benzerlikler göstermektedir (Kayapınar, 2006, 86).

İbn-i Haldun'a göre bir toplumdaki Asabiyyet ne kadar güçlü ise o toplum o kadar gelişmeye müsaittir. Ama bunun yanında, Asabiyyet güçlülüğü olan toplumların yöneticileri, gelişme evrelerinde, refaha ulaşıldıktan sonra, kendilerini hazzın ve eğlencenin kollarına bırakırlarsa, o toplum için düşüş başlamaktadır. Bu yüzden toplumların ömürleri doğrusal değil, dairesel bir gelişim göstermekte ve bu daire genelde dört nesli ihtiva etmektedir. İlk iki nesil güçlü Asabiyyet ile yükselişi gerçekleştirirken, üçüncü nesilden itibaren düşüş başlamakta ve dördüncü neslin sonlarına doğru toplum ömrünü tamamlamaktadır. Aynı toplum daha sonra tekrar dönüşüp Asabiyyet geliştirerek yeniden yükseliş gösterebilecektir. İbn-i Haldun'a göre Asabiyyeti oluşturan en temel bağ kan bağıdır.

Ama toplumların gelişmesi ile kan bağı haricinde toplumu bir arada tutacak başka bağlar da geliştirmektedir (Hassan, 2010; Karagül, 2016; Kayapınar, 2006; Say, 2011). Özellikle modern zamanlara girildikten sonra toplumları bir arada tutan bağlar, nesep bağları değil, daha çok sebep bağları olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçen yüzyılın başlarında ortaya çıkan milliyetçilik, önemli bir Assabiyyet olarak ulus devletlerin kurulmasına yol açmışken, şimdilerde ise, demokrasi, çoğulculuk, insan hakları gibi terimler en önemli asabiyet kavramları olarak ortaya çıkmaktadır.

3. PARÇALANAN İMPARATORLUK SONRASI SURİYE'NİN DEVLETLEŞME SERÜVENİ VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ

Bundan yüz yıl önce aynı imparatorluğun parçası olan bu iki millet, uzun süre ortak Asabiyyet çerçevesinde beraber yaşamış, ama yirminci yüzyılın başındaki milliyetçilik dalgası, Osmanlı İmparatorluğu'nun, Arap unsurları üzerinde, İngilizlerin onlara ayrı ulus devleti kurma vaadiyle yapılan ince çalışmalar sonucu parçalanmış ve ayrı ulus devletlere bölünmüş olarak varlıklarını devam ettirmişlerdir.

İngilizlerin Hicaz Emiri Şerif Hüseyin'le, Arapların Osmanlıya karşı direnmesi ve sonrasında, kurulacak olan Arap Birliği'nin başına geçmesi konusunda anlaşması neticesinde, bir kalkışma başlamış ve İngiliz Lawrence'ın desteği ile Hüseyin'in oğlu Faysal'ın yönettiği bu ayaklanma, 1916 yılında başlayıp, 1918 yılında Faysal'ın Şam'a bir kahraman gibi girmesiyle sonuçlanmıştır. 1919 yılında Faysal topladığı kongrede Suriye'nin bağımsızlığını ilan etmiş, 1920 yılında da Suriye kralı olarak ilan edilmiştir (Zeine 1977, 25-43). Bu yeni oluşumda, hemen her konuda Arap olma özelliği ön plana çıkarılarak Arapça resmi dil ilan edilirken, okul kitapları Arap milliyetçiliğine vurgu yaparak yeniden düzenlenmiş, ayrıca Şam'da bir Arap Akademisi kurulmuştur (Collelo,1988, 18-19).

İngilizlerin bölge üzerindeki hâkimiyet emelleri, Siyonistlerin bu bölgede devlet kurma hedefleri ve Fransa'nın bölgeye hâkim olma istekleri, Arapların bu bölgede kendi başlarına devlet olma isteklerinin önündeki en önemli engel olarak ortada dururken, Suriye'nin bağımsız bir devlet olması çok da kolay bir durum değildir. Bir taraftan 1916 yılındaki Sykes-Picot anlaşması ile Araplara bağımsız devlet olma desteği verilirken, diğer taraftan 1917 yılındaki Balfour Deklerasyonu ile Siyonistlere de Filistin'de bağımsız bir devlet kurma vaadi yapılmıştır. İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya'nın aralarında gizlice imzaladıkları Sykes-Picot anlaşmasını devrimden sonra Bolşevik Rusların açığa vurması ile büyük bir utanç yaşanmış ama İngiltere ve Fransa bölgedeki hâkimiyetlerini devam ettirmekte hiçbir mahsur görmemişlerdir (Kürkçüoğlu, 1982; Kramer, 2016; Şahin vd., 2015).

Harita 1: Sykes-Picot Anlaşmasının Üzerinde Çalışıldığı Harita (Kramer, 2016).

Faysal'ın 1919 yılında ilan ettiği bağımsızlık, İngiltere ve Fransa tarafından kabul edilmemiş ve Suriye, Fransa mandası altına girmiştir. Avrupa'ya kaçan Faysal 1921 yılında İngilizlerin onu kral ataması ile Irak'a gelmiş, Hicaz Emiri Hüseyin'in diğer oğlu olan Abdullah da, İngilizler tarafında Transjordan denilen Ürdün Nehri'nin doğu tarafındaki, hemen hemen bugünkü Ürdün'e denk gelen bölgeye kral olarak atanmıştır (Collelo, 1988, 18-19).

Daha önce İngilizler tarafından söz verilen Arap birliği konusu, parçalanmış küçük devletçikler sebebi ile gerçekleşmemiş; bu duygusal yenilgi Batı ülkelerine karşı bir güvensizliği de beraberinde getirmiş, ama daha sonra gelişecek olan Arap milliyetçiliği ideoloji ve hareketlerine de zemin hazırlamıştır. Suriye ve Irak'taki Baas Partisi bu hareketlerin yansıması olarak daha sonraki yıllarda ortaya çıkmıştır (Khalidi, 1991; Isaac, 2009)

Sykes-Picot anlaşması çerçevesinde Fransa, şimdiki Suriye ve Lübnan bölgelerini hâkimiyeti altına almış ve kolay yönetebilmek adına, gelişebilecek muhtemel bir tehlike olan Arap milliyetçiliğini engellemek üzere, dini bağlamda, Alevi, Sünni, Dürzî ve Hristiyan bölgeleri olarak ayırıp yönetmek istemiştir. Ama daha sonra çoğunlukta olan Sünnilerin gücünü kırmak adına, Sünni devleti değil; ama diğer dini yönetim bölgeleri hayata geçirilmiştir (Robert, 1986). Fransızlar bölgede her alanda hâkimiyetlerini hissettirmeye çalışıp, ekonomi yönetimini ellerinde tutarken, okullarda da Fransızcayı mecburi kılmışlardır. Fransızlara karşı, yerel olarak birbirinden bağımsız isyan çıkışları olsa da, bunların hepsi Fransızlar tarafından şiddetli bir şekilde bastırılmıştır. Bu arada özellikle Sünni Arapların başını çektiği Arap milliyetçiliği, Suriye'yi tekrar birleştirme emelleri ile sürekli faaliyetlerde bulunmuştur. Zamanla Şam ve Halep şehirlerini nispeten geliştiren ve yerli halkın maddi durumunun düzelmesine fırsat veren Fransızlar, 1944 yılında, Dürzî ve Alevi bölgelerinin de birleşmesine izin vermiş ve bugünkü Suriye yavaş yavaş şekillenmeye başlamıştır (Collelo, 1988, 18-19).

Arapları kışkırtarak Osmanlı'ya karşı mücadele başlatan, kendi aralarında Sykes-Picot anlaşması yapan İngiltere, Fransa ve İtalya, aralarına Yunanistan'ı da alarak İstanbul'u işgal etmişlerdir. Asıl amaçları Osmanlı'yı tamamen parçalamak ve kendi yönetimleri altına almaktır. Osmanlı'dan pay alacak ülkelerden biri de Rusya'dır. Rusya Bolşevik ihtilalinden sonra bu isteğinden vazgeçmiştir. Ancak Fransa, İngiltere, İtalya ve Yunanistan, 1919 Paris Barış Anlaşması çerçevesinde, Osmanlı'dan kendilerine düşecek pay konusunda ısrarcı idiler. Bilindiği gibi Anadolu'da Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde başlatılan millî direniş sayesinde, bahsedilen ülkelere karşı büyük bir bağımsızlık mücadelesi verilmiş ve 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur (Metz, 1996 30-33). Suriye, Osmanlı'dan koparak bir başka ülkenin mandasına girerken, Türkiye Cumhuriyeti, tarihte uzun devlet geleneği olan diğer Türk Devletleri silsilesi içinde, Osmanlı devlet geleneğine sırtını dönerek modern bir ulus devlet hüviyetiyle kurulmuştur. Fakat her ne kadar yeni Cumhuriyet köklü reformlarla kurulup yepyeni bir devlet olma iddiasında bulunsa da, devlet geleneği ve kurumsallık bakımından, daha önceki devletlerin tecrübelerinden ister istemez yararlanmıştır.

Daha önce Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olma asabiyesi ile birbirine bağlı olan bu milletler, milliyetçilik akımlarının etkisi ile bölünerek ulus devletler haline gelmiş ve bu yeni devletler kendi içinde yeni asabiyetler geliştirmişlerdir. Fransız mandası altına giren ve daha sonra dini farklılıklara göre bölünüp yönetilen Suriye toplumu için ilk başlarda milliyetçilik bir Asabiyyet olarak baş göstermişse de, daha sonra yeşeremeden öylece uykuya dalmak durumunda kalmıştır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ise milliyetçiliği önemli bir Asabiyyet olarak benimsemiştir.

3. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE HER İKİ ÜLKEDEKİ ÖNEMLİ DEĞİŞİKLİKLER

1940 yılında Fransa'nın Almanlar tarafından işgali sonucunda, Fransa kendi ülkesinde kaybettiği otoritesini, hâkimiyeti altındaki diğer bölgelerde, Vichy Hükümeti ile sürdürebilmiştir. Fransa, Suriye'deki hâkimiyetine bu hükümetin atadığı bir generalle bir süre devam etmiş, daha sonra De Gaulle'ün, Fransa'nın Suriye üzerindeki mandasına son vereceğini açıklamasına rağmen, Suriye'nin bağımsızlığı biraz daha zaman almıştır. Bu arada, Vichy Hükümeti Fransa'sının mandası altında olan Suriye'de, 1943 yılında yapılan seçimlerde Milliyetçi blok başarılı olmuş ve parlamento Quwatli'yi başkan olarak atamıştır. 1943 yılında kurulan Quwatli yönetimindeki hükümet, 1944

yılında, daha önce Fransız kontrolünde olan yönetim birimlerinden bazılarını kendi kontrolüne almıştır. Aynı yıl Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri Suriye'yi bağımsız bir devlet olarak tanıdıklarını açıklamış, İngiltere'nin tanıması ise ancak bir yıl sonra gelmiştir (Okur, 2009, 150; Collelo, 1988, 23-26).

1945 yılında, Suriye kendi ordusunu kurduğunu ilan etmiş ve aynı yıl Birleşmiş Milletler'e kurucu üye olarak (charter member) kabul edilmiştir. Bütün bu gelişmelere rağmen, hala Fransız mandasında olan Suriye'de, 1945 yılında, Şam ve Halep'te bu durumu protesto eden toplu gösteriler yapılmış, bunun üzerine Fransa, 5000 kişinin ölümüne yol açan, Şam, Halep, Humus ve Hama bombalamalarını yapmıştır. Ama en sonunda 1946 yılında, Fransa, Suriye topraklarını tamamen terk etmek zorunda kalmış ve Suriye bu şekilde tam bağımsızlığına kavuşmuştur.

1946 yılında Suriye daha yeni bağımsızlığına kavuşurken, 1924 yılında yapılan Anayasa ile yönetilen Türkiye Cumhuriyeti, tek partili yönetimden çok partili sisteme geçme ve gerçek demokrasi denemelerine başlamak üzeredir. 1946 yılında Menderes ve Bayar tarafından kurulan Demokrat Parti, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu partisi olan CHP ile birlikte siyaset hayatına başlamıştır. 1946 yılında daha teşkilatlanmasını bile tamamlayamadan ilk defa seçimlere giren DP, açık oy gizli tasnif uygulamasına rağmen, 465 sandalyeden 62 sini kazanırken, 1950 yılında yapılan seçimlerde oyların % 88'ini alarak iktidar olmuştur. On yıl iktidarda kalan DP hükümetleri Türkiye'yi, o zamanki dünyada oluşan yeni gelişmelerle ABD'ye yaklaştırmış, 1945 yılında Birleşmiş Milletler'in ilk 51 üyesinden biri olan Türkiye, 1951 yılında da NATO üyesi olmuştur.

İkinci dünya savaşı sonrasında daha yeni bağımsızlığına kavuşan Suriye'de, milliyetçilik yeni bir asabiyet olarak ortaya çıkarken, Türkiye'de ise milliyetçiliğin yanında demokrasi, uluslararası dünyanın bir parçası olmak gibi asabiyetler kendini göstermeye başlamıştır.

4. SURİYE'NİN BAĞIMSIZLIK DENEMELERİ VE HER İKİ ÜLKEDEKİ ASKERİ DARBELER

Antik zamanlardan beri sürekli başka imparatorlukların hâkimiyeti altında olan Suriye'de çeşitli etnik gruplar ve dinlerden toplumlar bir arada yaşamışlardır. Suriye'de etnik olarak büyük çoğunluğu Araplar(%77-83) teşkil ederken, Kürtler (%7-8), Türkler (%8-9), Ermeniler (%2), Çerkesler (%1), Filistinli ve diğer ırklar (%1) olmak üzere önemli sayılabilecek oranda çeşitlilik vardır. Dini bakımdan da aynı çeşitliliği gösteren Suriye'de, Sünni (%74), Alevi (%12), Hristiyan (%10), Dürzî (%3) ve az sayıda Yahudi, Yezidi ve diğer İslami gruplar bulunmaktadır(Akdemir, 2000, 202-210) .

Kültürel olarak birbirinden çok farklılık göstermeyen bu gruplar, Osmanlı döneminde Millet Sistemi ile yönetilmekteydi. Osmanlı'da Müslüman unsurlar İmparatorluğun asli unsurları kabul edilirken, diğer dinlere de kendi kendilerini, özerk bir şekilde, kendi dini kurallarına göre yönetme hakkı verilmişti (Eryılmaz, 1992). Suriye'de, Fransız Mandası zamanında, toplum, dini gruplara bölünerek yönetilmiş Alevi ve Hristiyan unsurlar öncelenirken Sünni gruplar en büyük çoğunluğu sağlamalarına rağmen dışlandığı için, kendi aralarında bir hizipleşme oluşmuştur. Başlangıçta Fransa'yı alt etmeye yönelik olan bu mücadele, bağımsızlıktan sonra birbirlerine karşı mücadele şekline dönüşmüştür (Collelo, 1988).

Halep ve Şam arasındaki ticari ve siyasi üstünlüğü elde etme mücadelesi, Kürtlerin, Dürzîlerin kendi aralarında birleşmeye çalışmaları, diğer etnik ve aşiret gruplarının kendi içlerinde dayanışmaya girmeleri, en fakir grup olan Alevilerin, Sünni hâkimiyeti altına girmeye direnmeleri, kırsal ile şehirli kesim arasındaki çatışmalar, dindarlar ile sekülerler arasındaki çekişmeler, nesil çatışmaları hepsi gün yüzüne çıkan problemler olarak kendini göstermeye başlamıştır. Bu arada yeni bir çekişme unsuru olarak, Suriye'nin Birinci Dünya Savaşından sonra şekillenmesinde rol alan Hicaz Emiri Hüseyin'in oğlu Faysal'ı desteklemelerinden dolayı, İngiltere'ye cephe alan bazı gençler, kültürel mirasın da etkisiyle Fransa'yı desteklerken, diğer bir kısım gençler, Amerika ya da Sovyet Rusya taraftarı olarak pozisyon almaktaydılar. Bu da hayat şekli ve ideolojik olarak toplumun kutuplaşmasına sebep olmaktaydı.

Daha yeni kurulmuş Suriye'de, 1948 yılı sonlarına doğru, politikacılar, Hatay'ın kaybedilmesi, ordunun İsrail karşısında yenilgiye uğraması, kendilerine has bir para birimlerinin olmaması gibi konularda büyük hayal kırıklığı yaşamaya başladılar. Toplumda yeni ortaya çıkan çatışmalar ve yukarıda bahsedilen hayal kırıklarından dolayı, 1949 yılına gelindiğinde siyasi ortam bir hayli gerginleşmiştir. Bu sebeple, Mart ayı sonunda General Hüsni al Zaim tarafından yapılan darbe, muhalefet liderleri tarafından alkışla karşılanmıştır. Darbe yapan Zaim önce İngiltere, daha sonra Fransa tarafından desteklenmiş, daha sonra da diğer Arap ülkeleri ve Batılı ülkeleri tarafından kabul görmüştür (Seale, 1986, 38).

Kuruluşundan sonra daha üç yıl bile geçmeden darbe ile karşılaşan Suriye, uzun bir süre darbeleri siyasi hayatının önemli bir parçası olarak yaşamış, 1970 yılında en son Hafız Esad'ın yaptığı darbeye kadar, hemen hemen her bir buçuk yılda bir darbe yaşamıştır.

Darbeden daha beş ay geçmeden, Zaim de bir darbe ile indirilmiş, tutuklanıp daha sonra başbakanla birlikte idam edilmiştir. Bu yeni darbeyi yapan Hinnawi, sivil yönetimi getirmiş, daha sonraki seçimlerde (15-16 Kasım 1949) kadınlara ilk defa seçme ve seçilme hakkı tanımışsa da, ordu sivil yönetim üzerindeki hâkimiyetini, geri planda denetçilik yaparak sürdürmüş, böylece sivilleşme yolunda atılan adımlar hemen hiçbir sonuç vermemiştir (Collelo, 1988, 27).

Orduda Şişkali'nin başa geçmesinden birkaç ay sonra, Aralık 1949'da bu sefer de Hinnawi tutuklanmıştır. Ancak, sivil liderleri sahneden silen bu darbeler sonucunda yönetimde aksamalar başlamış, ekonomi kötüye gitmiş, enflasyon ve işsizlik yükselmiş, Lübnan'la yapılan ekonomik anlaşmayı Lübnan iptal etmeye çalışmıştır. Bunun üzerine Şişkali sivil yönetimi tamamen devreden çıkararak bir başka generali başbakan olarak atamıştır. 1952 yılında bütün siyasi partileri kapatmış ve kendisi Arap Özgürlük Hareketi Partisi'ni kurmuştur. 1953 yılında referandumla anayasa değişikliği yapılmış, Şişkali devlet başkanı olarak atanmıştır (Collelo, 1988, 29).

Siyasi muhaliflerin bu durumdan memnun kalmaması ve Şişkali'ye karşı hareket başlatmaları ile 1954 yılında dördüncü darbe yapılmış ancak muhalif gruplar arasındaki çatışma devam etmiştir. 1955 yılına doğru solcu unsurlar ön plana çıkmaya başlamış, bu çerçevede, solcu eğilimli, ama milliyetçi tarafı ağır basan ve bu çerçevede bir Arap Birliği kurmaya çalışan Baas Partisi ön plana çıkmıştır. Baas Partisi ile beraber güçlü olan bir diğer parti de Komünist Parti'dir (Kürkçüoğlu, 1978, 75-91).

Bu çerçevede Birinci Dünya Savaşı'ndaki hayal kırıklığı ile zaten hep var olan Batı karşıtlığı, İsrail'in kuruluşu ile iyice gün yüzüne çıkmış, bu durum Sovyetler Birliği ile yakınlaşmayı geliştirmiştir. Bu süreçte Sovyetler Birliği ile askeri kültürel birçok anlaşmalar yapılmıştır.

1957 sonlarına doğru, Baas Partisi, Komunist Parti ve diğer Sol partiler ile işbirliği içinde hükümeti ele geçirmiştir. Bu arada Komunist Parti iyice güçlenmiş ve Baas Partisi'nin varlığı da tehlikeye girmeye başlamıştır. Bu kutuplaşma ile Baas Partisi'nin içinde olduğu hükümet, Mısır Başkanı Nasır'dan medet umarak, onunla bir Arap Birliği kurma konusunda görüşmeler başlatmıştır. Bu görüşmelerin ana amacı, milliyetçi unsurların, Birinci Dünya Savaşından bu yana, uğruna mücadele ettiği, bu uğurda Osmanlı ile bağlarını kopardığı, Arap Birliği kurma hayalini gerçekleştirme yolunda bir adım atmak içindir. Baas Partisinin öncülüğündeki bu görüşmelerle, 1958 yılında, Suriye ve Mısır birleşerek, Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır (Collelo, 1988, 30; Mansfield, 1967). Nasır bu birleşmeyi bir federasyon şeklinde değil, iki devletin tek bir devlet olarak birleşmesi olarak düşündüğünden, bir süre sonra Suriye'deki yönetime de Mısır'lı yöneticiler getirilmeye başlanmıştır. Ancak kendi varlığını tamamen kaybedeceğini anlayan Suriye, 1961 yılında anlaşmayı bozarak tekrar bağımsız bir ülke olma kararı almıştır (Duman, 2005, 331).

Bu arada Türkiye'deki çok partili demokratik sistem, ancak on yıl sürebilmiş ve 1960 yılında ilk askeri darbe ile sivil yönetime son verilip, darbe sonrası Başbakan, Maliye Bakanı ve Dışişleri Bakanı idam edilmiştir. Türk halkı, ilk defa kendileriyle özdeşleştirdikleri başbakanlarının asılmasına karşı koyamadığı ve bu ayrılışı sessizce evinden takip etmek zorunda kaldığı için, uzun yıllar bunun ezikliğini içinde barındırmıştır.

1961 yılında yeni bir anayasa yapılmış ve tekrar parlamenter, çok partili demokratik sisteme dönülmüş, ama hiçbir parti çoğunluğu sağlayamadığı için, sürekli koalisyonlarla yönetilen ülke, büyük bir istikrarsızlık içine sürüklenmiş, siyasi ve ekonomik kargaşalar yaşanmaya başlanmıştır. Bu kargaşalar bahane edilerek, 1971 yılında ordu, sivil hükümete bir muhtıra vermiş ve yönetim üzerinde, geriden gözleyici ve denetleyici bir rol oynamaya devam etmiştir. 1970-1980 yılları hükümet istikrarsızlıklarının yanında,"Sağcı-Solcu" çatışmaları olarak adlandırılan bir dönem başlamış, üniversite ve sokaklardaki silahlı mücadeleler, mahallelerdeki kurtarılmış bölgeler, toplumu kutuplaştırmış ve bu durum, 1980 yılında ordunun yaptığı yeni bir darbe ile sonuçlanmıştır. Bu darbe ile Türkiye'de, her on yılda bir darbe yapılması bir gelenek haline gelmiş ve halk arasında "her on yılda bir darbe yapılır" anlayışı yerleşip, günlük dilde insanların sıkça başvurdukları bir konuşma malzemesi olmuştur.

Türkiye gibi bir darbeler ülkesi olan, hatta çok daha sık darbeler yapılan Suriye'de de,1961-1970 arasında darbe geleneği devam etmiştir. Bu arada Suriye'de, Nasır taraftarları ve Nasır karşıtları olmak üzere yeni bir çatışma ve gruplaşma oluşmuş, 1962 yılında bu iki grup arasında şiddetli çatışmalar baş göstermiştir. Aynı Türkiye'deki öğrenci hareketleri gibi, Suriye'de de Nasır taraftarlığı, ya da karşıtlığı üzerinden, şiddet ve ölümle sonuçlanan öğrenci hareketleri başlamıştır. Bütün bunlar tekrar tekrar yeni darbelere sebep olmuş ve bu durum 1970 yılına kadar devam etmiştir.

Bu arada, orduda Alevi ve Dürzî unsurlar güçlenmeye başladığından, kendisi de bir Alevi olan Hafız Esad önemli görevler üstlenmiştir. Daha önceki bir darbe sonucu Savunma Bakanı olan Hafız Esad, 1970 yılında kendisi bir darbe yaparak başa geçmiş; diktatör, acımasız bir yönetim sergileyip, daha sonra gelen ve gelebilecek olan bütün darbe girişimlerini bertaraf etmiştir (Çelikkol, 2015, 40).

Suriye'de darbe ve şiddet, hayatın normal akışı içine yerleşirken, Türkiye'de de darbe, her on yılda bir başvurulan bir gelenek haline gelmiş, istikrarsızlık ve şiddet toplumdaki asabiyet oluşumunu her iki ülkede de zayıflatmıştır. Halk arasında, özellikle gençler arasında, kutuplaşmalar ve sıcak çatışmalar yaşanması, toplumlarda güvensizlik, içine kapanma, değiştiremeyeceği siyasi meselelerle ilgilenmeme davranışlarını geliştirmiştir. Özellikle Suriye'de, toplumsal alanda fazla hareket kabiliyeti olmadığını anlayan halk, yüzyıllardır bildiği bir alan olan, sadece aile ya da aşiret içinde hareket etme, onun dışına çıkmama eğilimleri göstermiştir. Yani toplum içinde kan bağına dayanan bir asabiyet varlığını sürdürmüştür.

5. SURİYE'DE ESAD DÖNEMİ

Yönetimi ele geçirdikten sonra Hafız Esad'ın ilk işi güçlü bir hükümet yapısı oluşturmak ve Baas Partisi'ni iyice güçlendirmek olmuştur. Başa geçtikten sonra yaptığı ilk icraatlardan biri, Sovyetler Birliği ile ilişkileri eskisi gibi güçlü devam ettirirken, Mısır ve Libya başta olmak üzere Arap ülkeleri ile de bağı güçlendirmek yolunda girişimlerde bulunmuştur. Bu çabalar ve diğer unsurların da birleşmesi ile 1971 yılında, çok kısa ömürlü olan, Suriye, Libya ve Mısır arasında, Arap Cumhuriyetleri Federasyonu, her ülkede referandum yapılarak yürürlüğe girmiş ve 1972 yılında resmen kurulup, 1977 yılında da son bulmuştur.

Esad'ın ikinci dönem başkanlığı sırasında, 1973 yılında ortaya çıkan anayasa taslağının, Alevi ağırlıklı ve seküler yönetici elit tarafından hazırlanması üzerine, Hama ve Humus şehirlerinde, Anayasa'da İslam'a ait emareler isteyen Sünnilerce protesto gösterileri başlamış, ama bu gösteriler, hükümet güçlerince hunharca bastırılmıştır. Bunun üzerine Esad, Anayasa'da düzeltme yapıp, devlet başkanının Müslüman olacağı maddesini eklemiştir. Böylece bu madde ile Alevilerin Müslüman oldukları resmen onaylanırken, Alevi bir devlet başkanı olarak kendi meşruiyeti de halkın gözünde perçinlenmeye çalışılmıştır (Collelo, 1988, 33).

Pragmatik bir dış politika izleyen Esad, başkanlığının ikinci döneminde bir taraftan Sovyet Rusya ve Doğu Bloku ülkeleri ile iyi ilişkilerini sürdürürken, diğer taraftan da Ürdün, ABD ve Batılı ülkelerle ilişkilerini geliştirmiştir. Ama bunun yanında, İsrail ile problemli ilişkiler devam etmiş, 1967 yılındaki yenilgiden sonra, 1973 yılında kazanılan savaşla, daha önce kaybedilen Golan Tepeleri'nin bir kısmı geri alınarak moraller düzelmiştir. Bu arada 1967 savaşından sonra gerilen İngiltere ve ABD

ilişkileri de 1974 yılında normale döndürülmüştür. Ama bunun yanında 1975 yılında Suriye ve Ürdün, İsrail'e karşı direk olarak siyasi ve askeri harekât yapma adına anlaşma yapmaktan da geri durmamıştır(Muslih, 1998, 62-64).

Esad rejiminin en büyük sınavlarından biri 1976 yılında Lübnan iç savaşı sırasında Suriye'nin gönderdiği askeri birliğin, Filistinli ve Müslüman solcu Araplara karşı, Hristiyan Arapların çıkarına hareket etmesi üzerine olmuştur. Yıllardır Suriye'den kaçan muhalifler Lübnan'a sığındıklarından, Lübnan, Esad için hep bir tehlike yuvası olarak var olagelmiştir. Böylece Lübnan'da, Müslümanların karşısında Hristiyanlara verilen bu destek, Irak ve Mısır ile ilişkilerin zedelenmesine sebep olurken, bu durum, iç kamuoyu tarafından da onaylanmamıştır. Bu müdahale Suriye'ye ekonomik olarak bir maliyete sebep olmuş, ama bu müdahale sonucu, Suriye ordusu 1987 yılına kadar, Doğu Lübnan'ın büyük bir kısmını kontrolü altında tutabilmiştir (Sorby, 2010, 198-201).

Başa geçtikten sonra Esad, askeri ve güvenlik birliklerini ve Baas Partisini tamamen elinde tutarak hiçbir muhalefete fırsat vermemiş ve gücü sürekli elinde bulundurmayı başarmıştır. Fakat Alevileri önceleyen politikası dolayısıyla mezhepler arası tansiyon, artarak devam ederken, Lübnan'a yapılan askeri müdahalenin yükü ve buna karşılık olarak, petrol zengini diğer Arap ülkelerinin Suriye'ye yardımı kesmesi ile ekonomik problemler baş göstermeye başlamıştır. Bu doğrultuda halk, sessizce desteğini rejimden çekmiş ve bunu, 1977 yılında Halk Meclisi'nin dört yıllık yeni dönemi için yapılacak seçimlere ancak% 4-6 oranında katılımla göstermiştir. Düşük katılım dolayısıyla seçim birkaç gün daha uzatılmasına rağmen oran artmamıştır.

Esad'ın ikinci dönemi kendi yakın çevresindeki kişiler arasında da olmak üzere genelde büyük huzursuzluklarla geçmiştir. Bu arada Sünni Müslüman gençler arasında muhalif örgütlenmeler başlamış ve bunlar içinde en göze çarpanı Suriye'de çoktan beri var olan Müslüman Kardeşler hareketi olmuştur. İslami yapılanmaların yanında, entelektüeller arasında da muhalif hareketlenmeler oluşmaya başlamıştır. 1980 yılında şiddetten uzak bu muhalif yapılanmalar, Demokratik Milli Birlik adı altında bir araya gelerek basın özgürlüğü, siyasi özgürlük, konuşma özgürlüğü, özgür parlamenter seçim gibi taleplerde bulunmalarına rağmen, direk Esad'ı hedef alarak şiddete başvuran muhalif eylemler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu eylemlerden en şiddetlisi ise 1979 yılındaki, Müslüman Kardeşler üyesi bir kişinin Halep'te askeri garnizonda elli Alevi'yi öldürmesi ile ortaya çıkmıştır(Porat,L.2010, 2-3).

Gittikçe artan muhalif şiddet eylemleri ve rejimin insafsız karşı atakları, olayları zamanla tırmandırmış, 1981 yılında rejimin Müslüman Kardeşleri ortadan kaldırmak adına Hama ve Halep'te yaptığı operasyonlarda, yaklaşık 300 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu tırmanış 1982 yılında, Hama'da rejim güçlerinin, çoluk, çocuk, kadın, erkek demeden yaptığı katliamla 25.000 civarında sivilinve 1000 civarında rejim askerinin ölümü ile sonuçlanan "*Hama Katliamı"*na yol açmıştır (Lund, 2011, 7).

Görüldüğü gibi 1970-1980'li yıllar, her iki ülkede de benzer muhalif hareketlerin oluşmaya başladığı, şiddetin tırmandığı, rejimlerin gittikçe otoriterleştiği ve insafsızlaştığı yıllar olmasına rağmen, özellikle Suriye'deki Hama Katliamı örneği, Suriye ve Türkiye arasındaki rejim ve halk arasındaki zıtlık ve çatışmaları karşılaştırmak ve anlamak adına bariz bir örnektir. Türkiye'deki rejim özellikle 1946 yılında çok partili sisteme geçtiği ve halka nispeten de olsa yönetimde söz hakkı verdiği için halk ile yönetimin karşı karşıya gelmesi daha az şiddet içerikli olmuştur. Büyük bir baskı altında yönetilen Suriye'de, hiçbir muhalefete izin verilmediğinden, halk kendini korumak adına, 1977 seçimlerindeki %4-6'lık katılım oranında da görüldüğü gibi, sessizce kendi içine çekilip, genelde aile ve mahalle arasındaki günlük rutini içinde hayatını sürdürmeye devam etmiştir. Bu da toplumdaki Asabiyyet olarak nesebe dayalı bağların dışına çıkma imkanı bırakmamaktadır. Türkiye'de ise buna karşılık vatandaşlık bilinci oluşmaya başlayıp, toplumda sebebe bağlı Asabiyyetin yerleşmeye başladığını tespit etmek mümkündür.

6. 1980-2000 YILLARI ARASI

1980 yılında Türkiye'de, NATO üyesi ordunun yaptığı darbe yaşanıp, Batı Bloğu ile bağlar gittikçe sıkılaştırılırken, aynı yıllarda Suriye, Sovyetler Birliği ile ilişkileri artırarak ordusunu Doğu Bloğunun silahları ile güçlendirmekteydi. Bu arada 1980 yılında başlayan İran-Irak savaşında tarafsız kalmayı tercih eden Türkiye'nin politikalarına karşılık, Suriye, İran tarafında yer alıyor, ama buna

rağmen Suudi Arabistan'dan hala, politikalarını değiştirmesi umuduyla maddi destekler alabiliyordu. Bu arada, desteğinden dolayı, Suriye, daha önce Irak'tan gelen petrole karşılık, İran'dan da ücretsiz petrol almaya başlamıştı.

Suriye'nin İsrail ile ilişkileri hala tedirgin devam etmekte ve 1980'li yılların ortalarına doğru, diğer Arap ülkeleri tarafından dışlanan ülke, ekonomik kriz ile boğuşmaktaydı. Aynı zamanda Esad'ın sağlığı konusundaki şüpheler de krizin tetikleyici unsurlarındandı.1970 yılından 1989 yılına kadar büyük bir baskı sayesinde nispeten istikrarla yönetilen Suriye'de, 1989 yılında Sovyet Rusya'nın çökmesi şok etkisi yaratmıştır. Bu yüzden Esad, Alevi öncelikli diktatör yönetimini nasıl su yüzünde tutacağı telaşına girmiş ve bu yüzden ABD'ye daha fazla yakınlaşmaya çalışmıştır. Ancak bu yakınlaşma gayretlerinin arkasında, Rusya'nın yerine yeni bir destekleyici bulmaktan çok, bölgedeki problemli olduğu iki devlet olan İsrail ve Türkiye'den gelebilecek zararlara karşı kendini garanti altına almak isteği vardır (Muslih, 1998, 66-68).

Suriye'nin İsrail ile problemleri, her iki ülkenin kuruluşu ile başlamış ve daha sonra ara ara inişli çıkışlı sıcak savaşlarla devam etmişken, Türkiye ile gerginlikler sıcak savaşa dönüşmemiştir. Bu süreçte Türkiye ile Suriye arasındaki en önemli meseleler; Hatay ve su meseleleri (Fırat ve Asi nehirleri üzerine baraj yapımı) genelde, Suriye'nin aleyhine meseleler olarak ortaya çıkarken, Hafız Esad'ın PKK'ya destek vermesi ise, Türkiye'nin aleyhine bir sorun olarak uzun yıllar gerginliklerin tırmanmasına sebep olmuştur.

Batı ülkeleri genel olarak Suriye'ye, teröre verdiği destek ve uluslararası uyuşturucu ticaretine izin vermesi dolayısı ile yaptırımlar uygulamış, ama aynı zamanda ABD'nin Ortadoğu'daki hedeflerine ulaşabilmesi için Suriye'den hiçbir zaman tamamen de vazgeçmemiştir. SSCB'nin dağılmasından sonra ise Suriye'nin Batı ile yakınlaşma çabalarına genelde şartlı yaklaşılmıştır. Batı ile inişli çıkışlı, şüpheye dayanan bir ilişkisi olan Esad, 1991 yılında Saddam'ın Kuveyt'i işgalinde, ABD'nin yanında yer alarak pozisyonunu daha net ifade etmeye çalışmıştır. Daha sonra 1993 yılında Oslo'daki İsrail-Filistin barış görüşmelerine paralel olarak, ABD de Suriye ile görüşmelere başlamıştır. Bu görüşmelerde, Suriye'ye; İsrail ile kalıcı bir barış anlaşması yapması, Lübnan'dan çekilmesi ve bir NATO üyesi olan Türkiye'yi rahatsız eden PKK'yı desteklemeyi bırakması talepleri sunulmuştur (Muslih, 1998, 68-75).

1990'lı yıllarda özellikle komşusu Irak'taki problemler, zaten ekonomik problemleri olan Suriye için büyük sıkıntı teşkil etmekteydi. Irak'taki Kürtlerin özerk bölge kurma girişimleri, Suriye Kürtleri için de örnek teşkil edip, Suriye'nin politik istikrarını etkileyecek önemli bir unsur olarak ortaya çıkarken, yıllardır bastırdığı Suriye'deki bazı Sünnilerin de radikalleşme tehlikesi vardı.

Diğer bazı Arap ülkeleri gibi doğal kaynaklar bakımından zengin olmayan Suriye, bütün bu olumsuz dış gelişmeler sonucu, hem ekonomik hem de sosyal ve siyasi olarak gittikçe aşağı doğru giden bir seyir göstermekteydi. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, hem etnik hem de dinî olarak çeşitlilik gösteren Suriye'de, bütün gruplar yönetim tarafından aynı ilgi ve alakayı görmedikleri ve son elli yıldır büyük bir baskı altında yaşadıkları için, toplumda sosyal ve siyasi olarak da patlama noktasına gelebilecek huzursuzluklar bulunmaktaydı.

Suriye'de halkın büyük bir kısmının baskı altında olup, rejimle kendini özdeşleştirememesine rağmen, rejimi ayakta tutan unsurlar da vardır. Bunlardan en önemlileri, Baas Partisi, Askeriye ve İstihbarat birimleridir. Hafız Esad'ın 1970 yılında darbe ile yönetimi eline geçirmesinden sonra, bu önemli unsurlara Aleviler de eklenmiştir. Bu üç ana unsurun yanında, diğer bazı yan unsurlar da vardır. Bunlar; özellikle Şamlı Sünni tacirler, Baas Partisinin hitap edip etkisi altına aldığı aşiret bazında olmak üzere; köylü ve emekçi kesim, Hristiyanlar, İsmailîler ve Dürzîlerdir (Bar, 2006, 356-358).

Bu dönemde Türkiye'de de birçok karışıklık yaşanmıştır. 1980 darbesinden sonra 1983 yılında yeni bir anayasa ile yeniden parlamenter demokrasiye dönülmüş, özellikle Turgut Özal'ın öncülüğünde liberal politikalar uygulanmıştır. Bu liberal politikalar sayesinde toplum biraz nefes almışsa da, özellikle Turgut Özal'ın 1989 yılında Cumhurbaşkanı olmasından sonra, tekrar koalisyon hükümetleri dönemi başlamış, bu durum yine, daha önce olduğu gibi siyasi istikrarsızlıklara sebep

olmuştur. Özal'ın 1993 yılında ölümü, diğer dış problemlerle de birleşince, Türkiye'de 2000 yılına kadar, hem ekonomik, hem siyasi olarak istikrarsız yeni bir dönem başlamıştır. Bütün bu gelişmeler, her on yılda bir darbe geleneği olan ülkede, 1997 yılında, adına Postmodern Darbe denilen, ordunun yeni bir müdahalesi ile sonuçlanmıştır. Bu darbe özellikle, kendini hiçbir zaman merkezde görmeyen dindar kesim üzerinde çok büyük bir hayal kırıklığına yol açarken, ekonomik olarak da Türkiye'yi temelden sarsmıştır.

Aynen Suriye'de olduğu gibi Türkiye'de de, rejimi ayakta tutan bazı ana unsurlar vardır. Bunlar, Askeriye, Kemalist İdeoloji, bürokrasi olarak özetlenirken, bu ana unsurların yanında, Cumhuriyet zenginleri ve bu burjuvanın kurduğu basın ve Sünni dünya görüşü de rejimin yan unsurları olarak tespit edilebilir.

Görüldüğü gibi her iki ülkede benzer zamanlarda benzer olaylar yaşanmış; ama daha önce de vurguladığımız gibi Türkiye'de halka uygulanan şiddet hiçbir zaman Suriye'deki boyutlara ulaşmamıştır. Bu döneme kadar olan zaman diliminde, Türkiye ve Suriye'nin en önemli farkı, halkın her şeye rağmen iktidarı kendi oyları ile değiştirebilecek güce sahip olmasıdır. Suriye'de rejimi ayakta tutan güçlere bakıldığında Baas Partisi, Askeriye ve İstihbarat birimi olarak göze çarpmasına rağmen özellikle Hafız Esad'ın 1970 yılında darbe ile yönetimi eline geçirmesinden sonra, bu önemli unsurlara Aleviler de eklenmiştir. Suriye'de dini bir grup mensubu kişiler genelde aynı aile ya da aşiretlerden geldiklerinden, rejimin ana unsurları arasında olan Aleviler arasındaki bağ, nesebi bir bağ olup, yine rejimin yan destekçilerinden olan Şamlı Sünni tüccarlar da nesebi bir bağla birbirlerine bağlıdırlar. Bu nesebi bağ, Hristiyan, İsmaili ve Dürzî grupları için de geçerlidir. Bu grupların rejim ile bağları işe mutlak güç ilişkisi çerçevesinde şekillendiğinden, Asabiyet bir türlü sebep unsuruna dönüşememektedir.

Türkiye'de ise rejimi ayakta tutan güç unsurlarına bakıldığında, bu güçlerin arasında Suriye'de olduğu gibi aile ya da aşiret düzeyinde bir güç unsuru bulunmamaktadır. Daha çok, düşünce ve ideolojik olarak bir arada olan unsurlar ülke yönetiminde söz sahibidir. Bu gruplarla rejim arasındaki ilişki de aynen Suriye'de olduğu gibi güce dayalı bir ilişki olmasına rağmen, bu güç, mutlak güç olmayıp, çok az da olsa bir denge unsuru söz konusudur. Cumhuriyetin ideolojisini benimseyen ve destekleyen bazı aileler de devlet tarafından zenginleştirilmiştir ama, buradaki asıl unsur yine sebep olup, ailelerin rejim ile ideolojik yakınlıklarından dolayıdır.

7. 2000 SONRASI

2000 sonrası, hem Suriye hem Türkiye'de büyük değişimin başladığı yıllardır. Hafız Esad, 10 Haziran 2000'de ölmüş ve yerine oğlu Beşar Esad geçmiştir. 1992-1994 yılları arasında tıp eğitimi için İngiltere'de bulunan Beşar Esad, kardeşinin trafik kazasında ölmesi üzerine Suriye'ye geri dönmek, babasının ölümü ile de yönetimi devralmak zorunda kalmıştır.

Yıllardır baskı altında olan halk, Beşar'ın batı dünyasını ve değerlerini az çok tanımasından dolayı, demokrasi ve özgürlük adına, Beşar'dan büyük bir beklenti içine girmiştir. Ülkede siyasi, hukuki ve ekonomik reform istekleri yüksek sesle dillendirilmeye ve bu uğurda protestolar yapılmaya başlanmıştır. Önde gelen entelektüellerin bir araya gelip oluşturdukları tartışma forumlarından 2000yılı Eylül ayında, 99 maddelik bir istekler listesi yayınlanmış, bu isteklerin herhangi bir resmi değeri olmamasına rağmen, Beşar Esad bu rüzgârın etkisi ile yönetimde reform yapmak üzere bazı adımlar atmaya başlayıp, siyasi mahkûmların olduğu Mazzeh hapishanesini kapatıp, mahkûmları serbest bırakmıştır. Halk arasında büyük bir sevinç ve umutla karşılanan bu gelişmeler, ne yazık çok uzun sürmemiştir. Atılan bu adımlardan hemen bir sene sonra, yapılan reformlar, ülke birliği adına geri çekilmiş, siyasi liberal adımların atıldığı, muhalif hareketlerin kıpırdamaya başladığı bu kısa dönem de "*Şam Baharı"* olarak adlandırılmıştır (Landis, 2006-07, 47-48).

Birdenbire siyasi özgürlükleri vermekten çekinen Beşar Esad daha sonra ülkenin ekonomik olarak rahatlamasını sağlayacak bazı liberal adımlar atmaya başlamıştır. Özellikle mülkiyet hakları ve bankacılık alanında özel sektörü güçlendirecek şekilde düzenlenmiştir. 2000 yılına kadar merkez bankası hariç sadece beş-altı devlet bankası olan Suriye'de 2001 yılında yapılan düzenleme ile özel bankacılığın yolu açılmış ve 2003 yılında üç özel bankanın kurulma izni çıkmıştır. Bu doğrultuda 2000 yılına kadar Suriye'de kredi kartı yokken, yapılan bu düzenlemelerle daha sonra hızla

yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu arada vergi oranları da düşürülmüş ve halk yatırım yapmaya teşvik edilmeye çalışılmıştır (Galdo, 2010). 2000 yılından sonra eğitim alanında da adımlar atılmış ve özel üniversitelerin açılmasına imkân tanınmıştır. Uzun yıllar sadece bir tane üniversite (Şam Üniversitesi, 1901 kuruldu) olan Suriye'de, 2002 yılına gelindiğinde dört tane devlet üniversitesi bulunmaktaydı. Daha sonra birçok enstitü, yüksek okul ve özel üniversite açılmıştır (Mualla, 2002). 2001 yılına kadar bütün medyanın sahipliği ve yöneticiliği Baas Partisi'nin mutlak kontrolünde iken, daha sonra siyasi meselelere fazla dokunmayan, kaliteli İngilizce ve Arapça dergiler yayınlanmış, sanat faaliyetleri artmıştır. 2009 yılına gelindiğinde günlük gazete sayısı 10 taneye ulaşmış ve bu gazetelerin günlük basımı da 370.000 civarındadır (BBC, 2012). Hemen bütün caddelerde bulunan Hafız Esad resimlerinin yerini, yeni açılan banka ve modern konut siteleri reklamları almaya başlamıştır.

Bütün bu ekonomik ve sosyal gelişme adımlarına rağmen, Suriye'de sivil hareketlenmeye hiçbir devirde olumlu bakılmamıştır. Baas Partisi'nin hâkim olduğu dönemde, 1958 yılında çıkarılan 93 No'lu kanunla, kayıtlı olmayan hiçbir derneğe izin verilmeyeceği belirtilmiştir. Bunun yanında, yaşanılan baskı ile hiçbir insan hakları derneği de kayıt altına alınmamıştır. Kayıtlı olamamaları sebebi ile insan hakları konusunda faaliyet gösteren herkes "Muhaberat"ın nefesini her an ensesinde hissetmektedir. Ayrıca polis karakollarında işkence ve hapishanelerde ölüm sıradan olaylar iken, Beşar Esad'ın 2004 yılında Uluslararası İşkence Karşıtı Sözleşmesi'ni imzalaması bu konuda biraz da olsa hassas olunacağı umudunu doğurmuştur (René, 2014)

Türkiye'de ise 2001 yılındaki büyük ekonomik krizden sonra 2002 yılında AK Parti iktidara gelmiş ve ekonomik alanda hızla düzelmeler meydana gelirken, aynı zamanda AB'ye girmek için çalışmalar hızlandırılarak, uyum kanunları hızla çıkarılmaya başlanmıştır. Bu gelişmeler özellikle sivil toplum alanına sirayet ederek, toplumda hızla dernekleşme faaliyetleri başlatmıştır.

Sıfır sorun politikası çerçevesinde bütün komşularla ilişkileri düzeltmek üzere girişimlerde bulunulmuş, özellikle Suriye ile ilişkiler geliştirilmiştir. Bu ilişkiler çerçevesinde Türkiye'deki reformlara paralel olarak Suriye'de de reformlar yapılmış ama bu reformlar istenilen seviyeye pek gelememiştir. Bunda, 2005 yılında Lübnan Başbakanı Rafik el-Hariri'nin öldürülmesinden sonra, bunu Suriye'nin yaptığı şüphesi ile Suriye ordusunun Lübnan'dan çıkmak zorunda bırakılması ve bu durumun, Suriye için büyük bir yenilgi olarak algılanıp, içerde ve dışarıda itibarının kaybolmasının da rolü olmuştur. Bilindiği gibi Suriye'nin 1976 yılında, Lübnan iç savaşına ordusu ile müdahale edip, Lübnan Hristiyanlarının yanında yer alması olayından sonra Suriye, Lübnan'da resmi olarak olmasa bile, sanki bir garantör devlet gibi, asıl etkili unsur olmuştur. Bu olay sonrası, Suriye içinde de zaten yıllardır gerilimli bir ilişki olan Sünni -Alevi ilişkisi her an patlayabilecek bir bomba gibi hissedilmeye başlanmıştır.

Bu dönemde Türkiye'de demokrasi ve özgürlük yeni asabiyet bağları olarak ön plana çıkmaya başlarken, Suriye'de ekonomik olarak halkın refah seviyesi nispeten düzelirken, sosyal problemleri bilen entelektüeller halkla bir bağ kuramadıkları için sosyal alanda hareketlenme yavaş ilerlemiş ve halkın çoğu hala sadece aile çevresi içinde hareket etme geleneğinin dışına çıkamamıştır. Suriye'de asabiyet hala kan bağı (nesep) seviyesinde bulunmaktadır.

8. AYAKLANMA VE KARŞI KOYMA

2010 yılında Tunus ve Mısır'daki otoriter rejimlere karşı başlayan halkların protesto gösterileri ve bunun ses getirmesi, Suriye'deki insanları da yavaş yavaş hareketlendirmiş, ancak ilk kıvılcım 14 yaşındaki Muaviye'nin, Şubat 2011'de, okul duvarına yazdığı yazı sonucu tutuklanması ile başlamıştır. Muaviye ve iki arkadaşı tutuklanmış ve akıbetlerinin ne olduğu gizli tutulmuştur. Aileleri onları aramaya gittiğinde askerlerden aldıkları aile değerlerini zedeleyen, kışkırtıcı cevap, halkın, gittikçe çoğalarak, polis karakollarının önüne gitmesine ve protestolarına sebep olmuştur. Görüldüğü gibi asabiyeti aile bağları olan toplum, aile ile ilgili bir meseleden dolayı protesto gösterileri yapmaya başlamış ve bu olay kısa zamanda bütün Suriye'ye yayılmıştır.

İlk protestolarda daha çok "*Allahu Ekber*" gibi dini içerikli ve "*Ordu millet elele*" gibi milliyetçi içerikli, kendilerini çok da fazla tehlikeye atmayacak sloganlar atmışlardır. Bu protestoların arkası

kesilmeyip her gün artarak devam etmesi üzerine polis göstericilerin üzerine önce tazyikli su ve göz yaşartıcı bomba atmış, grup yine dağılmayınca bu sefer helikopterden ateş açılarak iki kişinin ölümüne sebebiyet verilmiştir. Ertesi gün halk, daha büyük bir kalabalıkla cenaze törenine katılınca, bu grubun üzerine de ateş açılarak yeni ölümler ortaya çıkmıştır. Bütün bu ölümlere rağmen halk direnmeye devam ederken, bu sefer sloganlara "biz buraya şehit olmaya geldik" sloganı da eklenerek her şeyin göze alınıp bu uğurda sonuna kadar mücadele edileceği sinyali verilmeye başlanmıştır (Aljazeera, 2017).

Yaralananların hastanelere gittiğinde tutuklanması üzerine, halk organize olarak El-Omar camisi önü acil yardım istasyonuna çevrilmiştir. Güvenlik güçleri bunu da engellemek üzere 23 Mart tarihinde camiyi taşa tutmuş ve bu olay sonucu, bir doktorla beraber oradaki birçok insan ölmüştür. Tutuklu çocuklar hala salınmadıkları için gösteriler devam etmiş, bu arada, protestolara kadınlar da yoğun bir şekilde katılmaya başlamışlardır. Özellikle kadınların da katılması aşamasından sonra sloganlar "Demokrasi istiyoruz" ağırlıklı olmaya başlamıştır (Aljazeera, 2017; CBSnews, 2011; Musarurwa, 2016).

Bu arada gösteriler kuzeydeki Lazkiye, Hama, Humus, Halep, Şam kentlerine de hızla yayılmıştır. Belki gösterileri durdururuz umudu ile tutuklu çocuklar, işkenceden her yerleri yara bere ve yüz ve bütün vücutları şişmiş bir şekilde, 45 gün sonra bırakılmış, ama artık gösterileri durdurmak mümkün olmamıştır. Ölü sayısı her geçen gün gittikçe artmış ve bunun üzerine halk yavaş yavaş silahlı mücadeleye başlamıştır. Bu çerçevede, rejim güçleri ile halk arasındaki ilk silahlı çatışma 18 Ekim 2011'de yine ayaklanmanın ilk başlangıç yeri olan Deraa'da gerçekleşmiştir (Aljazeera, 2017).

Halkın rejim güçlerine karşı silahlı direnişinde en önde yer alan kişilerden biri olan ve ömrünün büyük kısmını Dubai'de çalışarak geçiren Deraa'lı mühendis Abu Qusay, Suriye'deki olayları duyunca büyük bir vicdan muhasebesi içine girip, sonunda ailesini Dubai'de bırakıp Deraa'ya gelmeye karar vermiştir. Şehirdeki eski bir sanayi merkezinde, mühendislik bilgisini kullanarak TNT maddesinden patlayıcı maddeler ve bombalar üretmeye başlamışlardır. Böylece rejim güçlerine silahla karşı koyabilecek güce ulaşmışlardır (Aljazeera, 2017).

Ama her şey bu kadar masum gelişmemiş ve işe komşu devletlerin müdahalesi, onların muhalif güçleri silahla desteklemesi sonucu, Suriye'deki masum ayaklanma, kısa zamanda vekâlet savaşlarına dönüşmüştür.

2010 yılından itibaren bazı Arap ülkelerinde diktatörlere karşı ayaklanmalar olup, halk demokrasi ve özgürlük taleplerinde bulunurken, Türkiye'de, 1970'li yıllardan beri gizlice örgütlenip devletin en önemli kademelerine sızmış olan FETÖ terör örgütü, seçilmiş hükümete yaptırımlar uygulamak ve demokratik olmayan metotlarla onu yönetimden indirmek amacıyla adımlar atmaya başlamıştır. 17-25 Aralık 2013'te polis gücü ile ekonomik sebeplerle bazı operasyonlar yapan örgüt, bu adımlarında başarılı olamayınca, 15 Temmuz 2016'da ordudaki bazı unsurları ile darbe girişiminde bulunmuştur.

Darbelerin ne demek olduğunu çok iyi bilen, kendisi ile özdeşleştirdiği bir başbakanın, 1960 yılında darbe sonrası asılmasını sessizce içinde taşıyan ve 2000 sonrası politikalarla hem ekonomik durumu düzelen, hem de daha merkeze taşınmış olarak, demokrasi ve özgürlüğün kıymetini daha iyi anlayan halk, darbe teşebbüsü gecesi hemen sokağa çıkmış ve tankların önüne yatarak, sadece elleri ile tankları durdurup üstüne çıkarak darbeyi püskürtmüştür.

9. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Fransız filozof Schon Jean Cocteau "Bir devrimin masumiyeti en fazla 14 gün sürer" der. Suriye'deki ayaklanma, ilk aylarda masumca başlamış olmasına rağmen silahlanma ve dış güçlerin muhalif güçleri silahla desteklemesi üzerine, masumiyetini kaybetmiş ve vahşi bir vekâlet savaşına dönüşmüştür. Türkiye'de ise halk anında nokta atışı yapmış ve seçilmiş hükümetine karşı yapılmış demokratik olmayan silahlı girişimi sivil bir direnişle durdurmuştur.

Suriye halkı demokrasi ve özgürlük talebi ile sokağa dökülürken, Türkiye'deki insanlar, var olan demokrasiyi savunmak için mücadele içine girmiştir.

Suriye'de halk yıllardır baskı altında olduğu ve örgütlenme faaliyetleri kısıtlandığından ve bunun sonucu olarak, sadece aile içinde sosyal çevresini geliştirdiği için, diğer gruplarla beraber örgütlenmesi zaman almış, örgütlenmeye başladıklarında ise bu iş çoktan silahlı mücadeleye dönüşmüştür. Ancak silahlı mücadele veren gruplar bile kendi aralarında birleşemeyip yüze yakın silahlı muhalif grup ortaya çıkmıştır.

Tarihi geleneğinden dolayı sıkı bir teşkilatçılık tecrübesi olan Türkiye halkı, 15 Temmuz gecesi sosyal medyayı kullanarak birbirleri ile hızla iletişime geçmiş ve Whatsapp ve Facebook üzerinden canlı yayınlar yaparak bütün halkı bilgilendirmiş, bu da direnişin bilinçli bir şekilde organize olmasına vesile olmuştur.

Suriye'deki direnç aile meselesi ile başlamış olup, ilk günlerde sadece erkeklerin direnişi ile can bulurken, ancak bir aya yakın bir zaman sonra kadınlar da direnişe katılmış ve direniş talepleri de zamanla demokratik talepler yönünde değişmeye başlamıştır.

Türkiye'de ise ilk andan itibaren kadın erkek aynı anda sokağa dökülmüş, tüm toplum olarak tepkisini göstermiş, direniş sebebi de, başından beri var olan demokrasi ve özgürlüklerini korumak için olmuştur.

Dubai'den gelip direnişe ilk andan itibaren katılan Suriyeli mühendis Abu Qusay, özgürlüğün kolay bir kazanım olmadığını, Avrupa'nın şimdiki özgürlük seviyesine gelmek için 400 yıl mücadele ettiğini, kendilerinin de bu mücadeleye daha yeni başladıklarını ve en sonunda özgürlük mücadelesinde başarılı olacaklarını belirtirken, Türkiye'deki direnişin başarılı olup Suriye'dekinin henüz başarılı olamayışının da ipuçlarını vermektedir.

KAYNAKLAR:

Akdemir, S. (2000). Suriye'deki etnik ve dini yapının siyasi yapının oluşmasındaki rolü, *Avrasya Dosyası Arap Dünyası Özel, 6*(1), 201-237.

Aljazeera. (2017). The Boy who Started the Syrian War. http://www.aljazeera.com/programmes/specialseries/2017/02/boy-started-syrian-war-170208093451538.html

Bar, S. (2006). Bashar's Syria: The regime and its strategic world view, Comparative Strategy, 25, 353–445.

BBC. (2012). Country case study: Syria support to media where media freedoms and rights are constrained, BBC Media Action.

Collelo, T. (Ed), (1988). *Syria; a country study* (3.edition), United States Government as represented by the Secretary of the Army, Library of Congress. Federal Research Division. III. Series: DA pam, 550-47.

CBSnews. (2011). https://www.cbsnews.com/news/how-schoolboys-began-the-syrian-revolution/

Çelikkol, O. (2015). *İçimizdeki komşu Suriye,* İstanbul:Bilgesam.

Duman, S. (2005). Ortadoğu krizleri ve Türkiye, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* 35-36.

Eryılmaz, B. (1992). *Osmanlı Devleti'nde millet sistemi,* Alternatif Üniversite Serisi, İstanbul: Ağaç Yayıncılık.

Galdo, A. (2010). *Policies for business in the Mediterranean countries the Syrian Arab Republic*, C.A.I.MED. Centre for Administrative Innovation in the Euro-Mediterranean Region, Italy.

Hassan, Ü. (2010). *İbn Haldun metodu ve siyaset teorisi* (4. Baskı), Ankara, Doğu Batı.

Isaac, S. (2009), The Ba'th of Syria and Iraq, *The International Encyclopedia of Protest and Revolution,* Ness, I. (Ed), [AdobeDigitalEditionsversion] Doi:10.1111/b.9781405184649.2009.01436.x

Karagül, M. (2016). İbn-İ Haldun'da asabiyet ile devlet ve mülk ilişkisi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3*(6), 47-59.

Kayapınar A. (2006). İbn Haldûn'un asabiyet kavramı: Siyaset teorisinde yeni bir açılım, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 15, 83-114.

Khalidi, R. (1991). Arab Nationalism: Historical Problems in the Literature, *The American Historical Review*, *96*(5), pp. 1363-1373.

Kramer, M. (2016).The Middle East, Sykes-Picot and the Zionists, *The American Interest*, Erişim 20.09.2017, https://www.the-american-interest.com/2016/05/19/sykes-picot-and-the-zionists/

Kürkçüoğlu, Ö, (1982), Osmanlı Devleti'ne karşı Arap bağımsızlık hareketi 1908-1918, Ankara SBF Yayını.

……. Ö. (1978), Türk -İngiliz ilişkileri 1920-1950, Ankara SBF Yayını.

Landis, J. Pace, J. (2006-07) The Syrian Opposition, 2006-07, by The Center for Strategic and International Studies and the Massachusetts Institute of Technology, *The Washington Quarterly*, *30*(1), 45-68.

Lund, A. (2011). *The ghosts of Hama the bitter legacy Of Syria's failed 1979-1982 revolution*, Swedish International Liberal Centre.

Mansfield, P. (1967), *Mısır, ihtilal ve Nasır*, (Çev. Ergun Tuncalı), İstanbul: Kitapçılık Yayınevi.

Metz, H.C. (Ed) (1996). *Turkey: A country study*, Federal Research Division, Library of Congress, (5th ed) (Areahandbookseries, ISSN 1057-5294) (DA Pam ; 550-80).

Mualla, W. (2002). *Higher education in Syria,* Evaluation de la qualité – région MEDA Activity 1,2

Musarurwa, H. (2016). Unpacking the Syrian crisis: A literature review, *Information Management and Business Review* (ISSN 2220-3796) *8*(6), 32-38.

Tempus Project 30092-2002 Description of national Higher Education systems.

Muslih, M. (1998). Asad's foreign policy strategy, *Critique: Critical Middle Eastern Studies*, *7*(12), 57-75, DOI: 10.1080/10669929808720121.

Okur, M.A. (2009). Emperyalizmin ortadoğu tecrübesinden bir kesit: Suriye'de Fransız mandası, *Billig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi,* 48, 137-156.

Porat, L. (2010). The Syrian Muslim Brotherhood and the Asad Regime, Middle East Biref, No:47, Crown Center for Middle East Studies, BrandeisUniversity.

René, S. (2014). *State-civil society relations in Syria :EU good governance assistance in an authoritarian state*, Leiden University.

Robert, B. S. (1986), Prelude to conflict: Communal interdependence in the Sanjak of Alexandretta 1920-1936, *Middle Eastern Studies*, 22(2).

Say, S. (2011). *İbn Haldun'un düşünce sistemi ve uluslararası ilişkiler kuramı,* İstanbul, İlk Harfler.

Seale, P. (1986), The struggle for Syria, a study of post-war Arab politics 1945-1958, London: I. B. Taurisand Co. Ltd.

Şahin, İ., Şahin, C. ve Şükür, İ. (2015). Ortadoğu'da Emperyalist Güçlerin Gizli Oyunu: Sykes-Picot Antlaşması, *International Journal of Social Science*, 38, 241-262.

Sorby, K.R. (2010) Syria and the 1975-76 civil war In Lebanon, published within the Grant project VEGA 2/0153/09.

Zeine N. (1977*). The Struggle for Arab independence*. *Western diplomacy and the rise and fall of Faisal's kingdom in Syria*. New York: Caravan Books.

Citation Information:

Topcu, E. (2017). Suriye ayaklanmasına 15 Temmuz penceresinden bakmak. *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, *2*(2), 12-25. Retrieved from http://dergipark.gov.tr/tursbad/issue/31623/346728